

האגודה לזכויות האזרח בישראל
جمعية حقوق المواطن في اسرائيل
The Association for Civil Rights in Israel

מערך פעילות לקראת יום זכויות האדם הבינלאומי – 10/12

מחנכות ומחנכים יקרים, כמידי שנה ב- 10/12 אנו מציינים את יום זכויות האדם הבינלאומי בו ניתנה [הכרזת האו"ם בדבר זכויות האדם](#). לציון יום זה, אנו מציעים פעילות חינוכית המבוססת על כרזה שהוכנה במיוחד לציון היום ומערך שיעור המלווה אותה.

השנה תוקדש הפעילות והכרזה לנושא זכותו של כל אדם להשתתף בהנהלת ארצו בין השתתפות ישירה, בין דרך הנציגות שנבחרה בבחירות חופשיות. בדמוקרטיה נתפס האדם כיצור תבוני, אוטונומי, חופשי, וכבעל יכולת לקבל החלטות לגבי חייו הן כפרט והן כחבר בקבוצה.

העם, הוא הריבון, מורכב מפרטים שונים וקבוצות שונות, וכולם בעלי אינטרסים שונים ותפיסות עולם שונות, כאשר כל האזרחים שווים בזכותם לקחת חלק בהכרעות. את ריבונותו האזרח מבטא באמצעות השתתפות פוליטית וולונטרית. זו פעולה המכוונת להשפיע על פעילות הממשל – הן השפעה ישירה על עיצוב מדיניות או יישומה, והן השפעה בלתי ישירה, דרך בחירת נציגיו בשלטון.

להשתתפות פוליטית, כפעולה המכוונת להשפיע על קבלת ההחלטות הדמוקרטית, יש חשיבות רבה במשטר דמוקרטי. ראשית, השתתפות פוליטית מהווה, בהעניקה לגיטימציה לשלטון, את הכוח המניע בדמוקרטיה. שנית, ההשתתפות הפוליטית מהווה את ערוץ התקשורת דרכו יכולים אזרחים להעביר אל אנשי הציבור מידע המתייחס לשיקול דעתם ולבחירותיהם בשאלות מדיניות שונות, ואף להפעיל עליהם לחץ על מנת שהכרעותיהם ימצאו בהלימה עם העדפות אלה.

דמוקרטיה והשתתפות פוליטית פעילה הולכות יד ביד זה זמן רב. כך בדמוקרטיה היוונית, משמעותה של "אזרחות" הייתה לפעול, לעשות ולהשתתף¹. גם באסיפה הקיבוצית, הוועדות הקיבוציות ועקרון הרוטציה היו חלק מהמנגנונים באמצעותם מימשה הדמוקרטיה הקיבוצית במיטבה את עיקרון ריבונות העם. במרבית הדמוקרטיות, הומרה הדמוקרטיה הישירה לזכות להשתתף בבחירת נציגיו של העם בשלטון, אחת לפרק זמן מוגדר, בבחירות חופשיות בהכרעת רוב.

כך בישראל, "כל אזרח ישראלי בן שמונה עשרה ומעלה זכאי לבחור לכנסת אם בית המשפט לא שלל ממנו זכות זו על פי חוק" (סעיף 5 לחוק יסוד: הכנסת). החוק מושתת על ההנחה שהאזרחים בוחרים את נציגיהם במוסדות הנבחרים בכל תקופה מסוימת ובדרך זו מעניקים לנבחרים את הלגיטימציה לכהן ולהחליט החלטות הקשורות במדינה כולה. ההצבעה היא תנאי לקיום המשטר הדמוקרטי, ולייצוג הקבוצות

¹ פוקס, אלכסנדר – "מהותה של הפוליס היוונית", מתוך מדינה וחברה ביוון, מוסד ביאליק 1976. <http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=1728>

השונות באוכלוסייה.

עם זאת, גם אם מרבית ההכרעות בדבר דרכה של המדינה מתקבלות על ידי נציגי העם שנבחרו בבחירות, עדיין דורשת הדמוקרטיה אזרח אקטיבי שיהיה שותף בשיח הציבורי במדינה, הן באמצעות פעילות בקמפיינים של בחירות והן באמצעות התארגנויות חברתיות שונות שמטרתן להשפיע על השיח הציבורי. במיוחד בעשורים האחרונים גברה באופן ניכר המעורבות של קבוצות שונות בתהליך הפוליטי גם באמצעות תנועות חברתיות חוץ-פרלמנטריות, וגם באמצעות קבוצות אד הוק. בהקשר זה משמש השיח באינטרנט אמצעי משמעותי, לצד הכלים הוותיקים יותר כמו אמצעים משפטיים שונים, הפגנות, עצומות וכיו"ב. לסיכום, ברור היום שכדי שאזרח בפועל או אזרח עתידי ייקח חלק בהנהגת ארצו, וישפיע ברצינות על קבלת החלטות עליו לא להסתפק רק בפתק ההצבעה בבחירות, החשוב לכשעצמו, אלא להביע דעתו ולנסות להשפיע בצורה פעילה כל הזמן ובכל מקום.

אנו מקווים שתמצאו את מערך הפעילות המוצע תואם את מטרותיכם החינוכיות, ושהוא יסייע לכם בהתמודדות עם הסוגיה הבווערת והמרתקת של הזכות להשתתפות פוליטית. שימו לב שהמערך המוצע הינו מודולארי, גם אם אנו ממליצים לקיימו על פי השלבים המוצעים. הנכם מוזמנים לפנות למחלקת החינוך של [האגודה לזכויות האזרח בישראל](#) לקבלת חומרים, הזמנת הרצאות או התייעצות באופן כללי. חומרי למידה נוספים בנושא זכויות האדם ועקרונות הדמוקרטיה נמצאים באתר המטה לחינוך אזרחי (יישום דוח קרמניצר) www.education.gov.il/mate. ניתן לפנות לרפרנטיות ולמדריכות של המטה לקבל סיוע בנושאים אלו.

בברכה,

דורון רוזנבלום
מדריך ארצי, המטה לחינוך אזרחי
doronros@gmail.com
050-8652315

אדר כהן
מפמ"ר אזרחות
ומנהל המטה לחינוך אזרחי (קרמניצר)
המטה לחינוך אזרחי
משרד החינוך
02-5603599

עודד צפורי
האגודה לזכויות האזרח בישראל/מחלקת החינוך
odedz@acri.org.il
0546-798010
073-7050761

משרד החינוך – وزارة التربية والتعليم
המזכירות הפדגוגית – السكرتارية التربوية
אגף המפמ"רים - הפיקוח על הוראת האזרחות – التفتيش على تعليم المديريات
המטה לחינוך אזרחי (יישום דוח קרמניצר) - المقر لتطبيق تقرير كريمنت

האגודה לזכויות האזרח בישראל
جمعية حقوق المواطن في اسرائيل
The Association for Civil Rights in Israel

מערך שיעור לציון יום זכויות האדם הבינלאומי

הזכות להשתתפות פוליטית

מטרות:

- התלמיד יכיר בחשיבותה של ההשתתפות הפוליטית על צורותיה השונות, ובהיותה מימוש של עקרון שלטון העם, חופש הביטוי וההתארגנות.
- התלמיד יבין שהזכות הפורמאלית לקיים בחירות על כל מאפייניהן הדמוקרטיים אינה זכות מובנת מאליה, ושהאפשרות לתת אמון בשלטון המכהן או להחליף אותו מהווה בסיס הכרחי לדמוקרטיה.
- התלמיד יבין שהזכות להשתתפות בהנהגת ארצו – " החובה" האזרחית להשפיע - אינה מתמצית בהצבעה בבחירות בלבד אלא גם בהבעת עמדות, השפעה על ההכרעות ויוזמות אזרחיות.
- התלמיד יכיר צורות אפשריות של השתתפות פוליטית במדינת ישראל, ויבחן את השפעתן של צורות ההשתתפות שונות .

מהלך השיעור:

הקדמה:

ב-10/12 אנו מציינים את יום זכויות האדם הבינלאומי. בתאריך זה לפני 62 שנים קיבלה העצרת הכללית של האו"ם את ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם. זהו מסמך חשוב ביותר המפרט את כל זכויות האדם, ומביע את רצונן וכוונתן של המדינות השונות לשמור עליהן ולהגן על האדם מפני הפרה של זכויותיו. כמדי שנה אנו מתמקדים באחת הזכויות, והפעם נעסוק בזכות להשתתפות בהנהגת המדינה, או במילים אחרות, בזכות להשתתפות פוליטית המופיעה בסעיף כ"א של ההכרזה.

הצגת הכרזה ושאלות עליה (30 דקות):

- מה קורה בתמונה? מה הסיפור מאחוריה? מיהן הדמויות המופיעות בה, לדעתכן? נסו לתאר את ההתרחשות בציור.
- האם אתם מזהים על מה הדמות עומדת?
- כיצד כל דמות בתמונה מרגישה? מה אומרת שפת הגוף?
- האם יש בציור קונפליקט? כיצד הוא בא לידי ביטוי?

לאחר שנשאלו מספר שאלות הנוגעות לתיאור הכרזה בלבד, יש להמשיך לשאלות שנוגעות לזכות להשתתפות פוליטית, ולרעיונות שמיוצגים בכרזה.

- נראה שבין הדמויות יש וויכוח. נסו לנחש על מה נסוב הוויכוח?
- לדעתכם, מה מייצגת כל דמות? מי היא הדמות הקטנה? ומיהם אותם גברים גדולים בחליפות?
- מדוע נראה כאילו הם חוששים מפניה? האם חששם מוצדק? האם לדעתכם הם חשים פליאה או אי-נוחות? מדוע?
- מדוע הדמויות מתוארות בגדלים שונים? מי נראה לכם יותר "חזק" בתמונה? מה מקור הכוח של כל דמות?
- נסו לתאר את כל הפעולות שהדמות הקטנה יותר עושה, ומהן מטרותיה? [תשובה אפשרית: הצבעה, דיבור, נאום, התראה, איום, בקשה ורצון להשפיע. מטרותיה עשויות להיות הצבת גבול לאותם "מנהיגים", העלאת נושא דחוף בעיניה בפניהם או הבעת דעתה על נושא כלשהו.]
- בתמונה מוצג מעין מודל של בחירות ייצוגיות. מיהו הנציג, ואת מי הוא מייצג – האם את ציבור בוחריו או את כל העם?
- האם לדעתכם היה הבדל לו הדמות הקטנה הייתה מצביעה בבחירות בלבד? מהו? מה בין "הצבעה בבחירות" לבין "הצבעה על מחדל"?

כאן המקום "להתרחק" מהכרזה ולעבור לדיבור ישיר על המציאות כפי שהתלמידים מכירים אותה. חשוב בזמן שאלת השאלות הבאות וניהול הדיון שבעקבותיהן לתת לגיטימציה לכל תשובה שהיא ולתת מקום לקולות שונים, גם לכאלו שלכאורה מנוגדים למטרות השיעור.

- האם הסיטואציה המתוארת בכרזה משקפת את המציאות במדינה, לדעתכם? פרטו, ונסו לתת דוגמאות.
- האם מרבית האזרחים לוקחים חלק בעשייה הפוליטית הישירה? אם לא, מהן הסיבות לכך? כאן ניתן גם לקרוא או להשמיע את שירו של שלום חנוך – "[מחכים למשיח](#)", ולהיעזר בשאלות לדיון

המצורפות אליו בנספח 1. אפשר גם להיעזר בכתבה הזו: "[דור שלם אדיש, או פשוט מיואש/ דליה שחורי, הארץ 13/3/06](#)". בכתבה מתוארת הירידה באחוזי ההצבעה, ומוצעים הסברים שונים לתופעה.

• האם האזרח הקטן, כאשר אינו "מחכה למשיח", באמת מסוגל להשפיע על החלטות של המנהיגים? נסו לתת דוגמה.

• הקריאו את הסעיף הרלוונטי מההכרזה: "**כל אדם זכאי להשתתף בהנהלת בארצו, בין השתתפות ישירה ובין דרך הנציגות שנבחרה בבחירות חופשיות**". הסעיף מבהיר מהי החשיבות הרבה שיש להשתתפות הפוליטית אך אינו מפרט כיצד יש לעשות זאת. תארו את כל הדרכים בהן יכול האזרח לקחת חלק בהנהגת ארצו – בצורה ישירה או בצורה עקיפה. תשובה אפשרית – הצבעה, התפקדות למפלגה, הצגת מועמדות לפרלמנט/כנסת, הבעת דעה כלשהי, הפגנה, ארגון עצומה או חתימה עליה, כתיבת מאמר, יצירות אמנות לסוגיה (אמנות פלסטית, סרטים, תיאטרון), קבוצה בפייסבוק וכיו"ב.

• מהן הדרכים היעילות יותר מבין אלו שמניתם? האם גם אתם נוקטים בהן כאשר אתם מעוניינים להשפיע על החלטות?

נושא נוסף, שאינו הכרחי למהלך הסדנא המוצע, אך בהחלט אפשר לגעת בו, וישנה גם האפשרות שיעלה ישירות מהתלמידים שיראו בדמות ילד או נער, הוא הנושא של השתתפות של ילדים ונוער בהחלטות הנוגעות אליהם ובחיים הדמוקרטיים בכלל. שאלות אפשריות לדין בנושא הן:

• מדוע לדעתכם רק צעירים מעל גיל 18 רשאים להצביע בבחירות הכלליות (ומעל גיל 17 בבחירות המקומיות)? מה דעתכם על כך?

• כיצד יכול נוער להשתתף בחיים הפוליטיים בכל זאת?

• ב"[אמנה להגנה על זכויות הילד](#)" מופיעה בסעיף 12 זכותו של הילד להשתתפות – "מדינות חברות יבטיחו לילד המסוגל לחוות דעה משלו את הזכות להביע דעה כזו בחופשיות בכל עניין הנוגע לו, תוך מתן משקל ראוי לדעותיו, בהתאם לגילו ולמידת בגרותו של הילד". מה דעתכם על סעיף זה? האם לדעתכם הוא מיושם כראוי במדינת ישראל?

• באילו תחומים יכולים בני נוער להשפיע?

• האם חיי בית הספר מאפשרים לנער או לתלמיד להשתתף בקבלת החלטות ועיצוב חיי המוסד אליו הוא שייך? מה דעתכם על המוסד של מועצת התלמידים, לדוגמה? האם הוא מאפשר שותפות בקבלת החלטות? האם יש לו את הפוטנציאל לעשות זאת?

דין פתוח בשאלת ההשתתפות הפוליטית (30 דקות):

• נבחן כעת מספר מקרים עדכניים בהן החלטות של הנהגת המדינה הן שנויות במחלוקת,

וסביבן התפתח מאבק דמוקרטי. נתחלק לשלוש קבוצות וכל אחת תדון במקרה אחר (במקרה ומסובך מדי לחלק את הכיתה לתת-קבוצות, אפשר גם לחלק את הלוח לשלושה חלקים ולקיים את הדיון במסגרת כיתתית).

- המקרים המוצעים, בליווי חומר רקע בקישור, הם:

- [המחאה נגד ההתנתקות מרצועת עזה](#)

- [החלת שעון החורף בתחילת אוקטובר 2010](#)

- [המשא ומתן לקידום שחרורו של החייל השבוי גלעד שליט + "צבא החברים של גלעד"](#)

- [גירוש ילדי עובדי זרים](#)

- המאבק למען יציאת צה"ל מלבנון – תנועת "[ארבע אמהות](#)".

- כל קבוצה תתבקש לענות על מספר שאלות. לרשותה יעמוד גם נספח וחומר רקע המופיעים לעיל כקישורים מקוונים. הנספח וחומרי הרקע אינם הכרחיים אך עשויים לתרום לדיון, ו מומלץ מאוד לאפשר זמן עבודה קבוצתי או כלל כיתתי. השאלות הן:

- מהו המעשה או המחדל אותו מבקשים האזרחים לקדם, לשנות, לחייב את ההנהגה בביצועו, או למנוע אותו?

- באלו אמצעים האזרחים יכולים להשתמש כדי להשתתף או להשפיע על קבלת ההחלטות. ציינו מספר רב ככל האפשר של הדרכים להשתתפות פוליטית.

- האמצעים להשתתפות פוליטית שמניתם – האם כולם עולים בקנה אחד עם עקרונות הדמוקרטיה? האם כולם חוקיים? אלו מהם יעילים יותר ואלו פחות, לדעתכם? [מורים לאזרחות או מחנכי כיתות מוזמנים להרחיב על המושגים הבאים: גבולות חופש הביטוי, שלטון החוק, גבולות ומגבלות הדמוקרטיה, זכויות מיעוט, מדינה יהודית-דמוקרטית].

- האם השיגה ההשתתפות הפעילה את מטרותיה במקרה בו אתם עוסקים? האם היתה השפעה כלשהי להשתתפות, גם אם המטרה של האזרחים לא הושגה במלואה?

- ניתן גם לבחור נושאים עליהם ירצו התלמידים להשפיע בעצמם, כמו: להתריע על מפגע בבית-הספר/ביישוב, להעלות הצעות לשיפור/לשינוי (כמו: שעות פתיחה של הספרייה הציבורית, שילוט במקומות ציבוריים), להעלות יוזמה חברתית כמו: הפעלת שוק קח-תן לטובת התושבים, נקיטת עמדה ביחס להחלטות ראש העיר/המועצה, הסדרת שבילים לרוכבי אופניים ועוד.

- אם בחרו התלמידים נושא עליו ירצו להשפיע, מהם הצעדים הנדרשים מצידם להביא לשינוי המצב.

דיון מסכם (עד 30 דקות):

- כל קבוצה מציגה את פועלה במליאה. ניתן לעשות זאת בצורה הבאה: על הלוח תיתלה או

תירשם טבלה, ועליה ירשמו נציגי הקבוצה בעמודה אחת- את הדרכים שננקטו להשתתפות פוליטית במקרה אותו חקרו. בעמודה שנייה- דרכים אפשריות נוספות להשתתפות בהן לא השתמשו. אפשר גם לסמן איזה מהדרכים הייתה אפקטיבית והאם היא השיגה את מטרתה.

מתודה נוספת לסיכום:

סרגל התייצבות:

קצה אחד של הכיתה מוגדר כמספר 1, והקצה מולו כמספר 10. עמידה ליד המספר 10 משמעותה הזדהות רבה, וליד המספר 1 – התנגדות רבה. השאלה הנשאלת היא "האם המשפט מתאר את המצב הרצוי מבחינתכם?", ויש להסתדר על פי מידת ההזדהות או ההתנגדות למשפטים הבאים:

- השתתפות פוליטית בהצבעה היא חובה ולא רשות.
- "האזרח משתתף בהנהגת ארצו בכך שהוא בוחר אחת לתקופה את מנהיגיו".
- "האזרח משתתף בהנהגת ארצו בכך שהוא בוחר אחת לתקופה את מנהיגיו. אחרי שבחר אותם הוא צריך לציית ולא להפריע להם לקבל החלטות".
- האזרח אינו יכול להיות בקיא בנושאים הגדולים הנמצאים על סדר היום הציבורי של השלטון ולכן עליו לסמוך על הממשלה.
- משמעות ההשתתפות הפוליטית היא שלא סומכים על נציגי הציבור שנבחרו.
- שלטון העם לא בא לידי ביטוי רק בבחירות, אלא בהשתתפות פעילה של האזרחים בהחלטות.

לסיכום, התלבטנו היום בשאלות שונות הנוגעות לזכותו של כל אחד מאיתנו לקחת חלק בהנהגת ארצו ולהשפיע על החלטות כלליות שונות. ראינו שזכות זו אינה מובנת מאליה, ומאוימת תדיר על ידי תחושת ייאוש ואוזלת יד בקרב האזרחים. על אף מציאות קשה זו, אנו עדיין עדים ליכולת והרצון של אנשים רבים לומר את דעתם, להביע תמיכה בשלטון או התנגדות לו, ולנסות להשפיע באמצעים חוקיים ודמוקרטיים על קבלת ההחלטות בארצם.

מחכים למשיח

מילים ולחן: שלום חנוך
יושבים שעות

מחכים שמשיח יבוא,

משיח איש מפתח

ידו בכל ויד כל בו.....

"...תאונה למי?"

שואל ארציאלי הבן.

"תאונה למדינה"

עונה השוטר המסכן.

"הבורסה נפלה,

אנשים קופצים מהגג,

גם משיח קפץ,

והודיעו שהוא נהרג".

"הכל אבוד"

בוכה עזרא דהן הקבלן,

"משיח בשמיים

ואנחנו בלי הכסף כאן"

וירדנה היפה ממלמלת

"זה לא יתכן".

משיח לא יבוא

משיח גם לא יטלפן...

"דצמבר המר"

זעקו כותרות בעיתון

ושר האוצר נתן במבט ראיון:

"הציבור מטומטם

ולכן הציבור משלם,

מה שבא בקלות

באותה הקלות יעלם"

האזרח הקטן

נאלץ לשלם בגדול

ואותי מעניינת

ירדנה יותר מהכל

הולך למילואים

וסופר את הכסף שאין.

ומשיח לא בא

משיח גם לא מטלפן.

כן, כן משיח גם לא מטלפן

למי מחכים? מי המשיח? מדוע
לא בא? מדוע אינו מטלפן? מה,
גם הוא קפץ מהגג?

הציבור משלם? מה התשלום?

שוב, איך, בעצם, משלם האזרח
הקטן?

מי זו ירדנה? תרוויח.
מה בעצם אומר האזרח
הקטן? מה
האלטרנטיבה?

שאלות לדיון:

- באיזו תקופה, לדעתכם, נכתב השיר? איזו אווירה הוא מתאר? איך הייתם מאפיינים את הדמויות שמופיעות בו?
- האם הדמויות בשיר מנסות לשנות את מצבן? אם כן, האם הן מצליחות בכך? מה מפריע להן?
- לדעתכם, מה מסמלת המילה "משיח" בשיר? ומדוע ההכרה בכך שהוא לא מגיע, היא קשה?
- לדעתכם, האם התקופה הנוכחית היא אופטימית יותר או פסימית יותר? מדוע?
- האם אנשים מנסים היום לשנות את המצב הכללי או נכנעים לייאוש? מהם המניעים שלהם לפעול או להימנע מפעילות?
- שיר נוסף שמתאים לתוכן ההפעלה הוא "[כבוד סגן ראש העיר](#)" מאת אהוד בנאי.

